

AFGANİSTAN TÜRKMENLERİNDE EĞİTİM SORUNU

DR. M. SADIK MAHDUM

1980'li yıllarda Luislee Cook'un Afganistan konusunda yapmış olduğu çalışmanın eğitimle ilgili bölümüne baktığımızda, Afganistan genelinde okumayazma oranının %12-%15 gibi düşük bir değerde olduğunu görürüz. Aynı ülkede yaşamakta olan Türkler için özellikle Türkmenler için bu oran %2'lere kadar gerilemektedir. Bunun nedenini araştırdığımızda, ilk anda eğitim konusunda yanlış bilgilendirilmiş toplumun tepkisini görürüz. Yani devlete bağlı okullarda okumuş birisinin, dini inançtan ve millî değerlerden yoksun olacağı düşüncesiyle dini inançları gereği toplumun belli bir kesiminin bu tür okullara karşı olmalarıdır.

Konuya açıklık kazandırmak için isterseniz şöyle biraz gerilere gidelim. Avrupa ülkelerinin Afrika, Amerika ve bazı Asya ülkelerinde kendi sömürgelerini kurmalarına karşı Ruslar da Orta Asya'yı kendileri için plânlıyorlardı. XVIII. asrın başlarından itibaren bu amaca yönelik, ortamın hazırlanması için Ruslar ekspeditsiya gruplarını göndermeye başladılar. Ortam hazırlandıktan sonra bölgeyi işgal etmeye girişen Ruslar özellikle Türkmenlerin işgale karşı çetin bir mücadeleleriyle karşı karşıya kaldılar. 1879'da yapılan I. Göktepe savaşında Türkmenlere mağlup olan Rus güçlerinin konutanı General Lomakin'in yerine tayin edilen, Rusların yenilmez kahramanı General Skobelov, II Göktepe (1881) Savaşı sırasında destansı bir mücadele verdilerse de mağlup olan Türkmenlerin karşısında aylarca devam eden başarısızlığını gururuna yediremeyip, Türkmenlere karşı kin ve nefretini kaleme aldığı hatırasında şu satırlara yer verir: "Türkmenlere uygulanan çarık vergisi, silkme (şapka) vergisi, at vergisi, v.b. Çarlığımızın Türkmenlere bir insanî yardımındır, onlara bir nimetidir." Bunun ile yetin-

meyip, kariyerinin sarsılmasına neden olan Türkmenler için “Türkmenler yeryüzünün kara bir lekesidir.” diyecek kadar aşağılık göstermiştir.

Türkmenlerin Rus işgaline karşı direnişi SSCB'nin kurulmasından sonra da devam etmiş olup, 1922-1927 yılları arasında çetin bir mücadele verilmiştir. Bu yıllar arasında işgal güçlerine boyun eğmemek için Afganistan'a sığınan büyük şahsiyet Halife Kızılayak'a (1869-1958) bağlı serdarların (generallerin) komutasındaki kuvvetler tarafından Annakul Tepe (Türkmenistan Cumhuriyetinin Lebap vilâyetine bağlı Kerki ilçe merkezinde yer almakta) Kızıl Ordudan iki defa geri alınmıştır. Hiçbir yerden silâh ve mühimmat yardımını alamayan Türkmen güçleri, muntazam Kızıl Orduya daha fazla dayanamayarak Afganistan'a geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu mücadele 1926-1927 yıllarında aktif olmak üzere 1935 yıllarına kadar küçük akınlar hâlinde devam etmiştir.

Türkmenlerin buna benzer birçok direniş hareketiyle karşılaşan Ruslar, Kızıl Ordunun tüm SSCB sınırları içerisinde tam hâkimiyeti sağlamasından sonra bir daha böyle bir direnişle karşılaşmamak için bu bölgelerde, bilhassa Türkmenler üzerinde ağır bir asimilasyon hareketine girişmişlerdir. Bunlar özellikle sürgün, yargısız infaz, katliamlar, ağır vergiler v.b. şeklinde olmuştur.

Bu yönetim Afganistan'a göç eden Türkmenleri de ihmal etmemiştir. Bildiğimiz gibi göç hareketi işgal ile birlikte başlamış ve SSCB'nin kurulmasından sonra da devam etmiş olup II. Dünya Savaşının bitimine kadar sürmüştür. Bu göçler sırasında binlerce KGB elemanları da görevleri icabı Afganistan'a geçmişlerdir. Bunlar farklı kılık ve sıfatlarda (çiftçi, hoca, fakir, ilim adamı, tüccar, hafız, hizmetçi, v.b.) olup, buldukları ortamda yoğun bir faaliyet içerisinde bulunmuşlardır. SSCB ajanlarının sinsice faaliyetleri, Türkmen halkının, bağlı olduğu temel unsurlar ve millî değerleri ile çelişkiye düşürülmesi ve bu değerlerden uzaklaştırılması yönünde olmuştur. Din adamı sıfatıyla sızmış olan ajanlar Türkmen milletinin temiz dini duygularından faydalanarak, Türkmen halkının güvenini kazandığı belli bir kısma, dinle alakası olmayan veya dinimizin

emirlerine karşı olan bir kısım düşünce ve kuralları bir dinî vecibemiş gibi göstermişler ve onlara inandırmışlardır. Bunlardan en etkilisi eğitim ve öğretim konusunda olmuştur. Çocuklarının okullarda okutulduğu takdirde, millî ve dinî değerlerden mahrum olacağı düşüncesi, KGB elemanlarının Türkmenler üzerine yapmış oldukları sinsice plânların bir ürünüdür. Bu ajanlara günümüzde de Afganistan'da ve göçmenlerin bulunduğu diğer ülkelerde rastlamak mümkündür.

Sosyal bilimlerin yanı sıra, dil ve edebiyat, matematik, astronomi ve dini bilimler alanında eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan medreseler, devam etmekte olan güç koşullar neticesinde yüze çıkan sosyal yapılanmadaki problemler ve ekonomik hayattaki sorunlar nedeniyle, ajanların bu tür faaliyetlerine karşı istedikleri başarıyı elde edememişlerdir.

Eğitim konusunda Türkmenlerin tutumlarında etkili olan önemli unsurlardan biri de, 1970'li yıllardan itibaren özellikle üniversitelerde farklı düşünce gruplarının (Müslüman kardeşler, komünist gruplar "Halkçılar, Perçemler, İşçi Grubu" ve Maocular) örgütsel faaliyetlerinin kurbanı olan Türkmen gençlerinin durumları olmuştur. Çünkü bu eğitim kurumlarında öğrenim gören gençler sahte hocaların düşüncesini doğrularcasına, millî ve dinî değerlerden yoksun olarak yetişmekteydiler.

Nisan 1978 Komünizm ihtilâli ile, diğer bütün alanlarda olduğu gibi eğitim ve öğretimde de yeni bir döneme girilmiştir. Daha yeni hizmet vermeye başlamış eğitim kurumları bu devrim ile başlayan iç savaş ve göçler nedeniyle birçok bölgede tamamen kapanmıştır. İç savaşlar nedeniyle Afganistan içerisinde eğitimde aksamalar veya tamamen kapatılmalar olurken, diğer ülkelere göç eden göçmenlerin de, sosyal ve ekonomik sorunları, dil sorunu, kültürel sorunları, eğitim ve öğretim durumları da pek iç açıcı değildir.

1978'de doğan birisi bugün 22 yaşında olacak, 5 yaşında olan birisi de 27 yaşında olacak. Afganistan'da yaşamakta olan bu yaştaki gençlerin yaklaşık % 95'i sadece savaşı yaşadılar, savaşı gördüler, savaşla büyüdüler. Yani savaşı ha-

yatın bir parçası, olması gereken bir yaşam tarzı olarak bilmişler ve o düşünceyle yetişmişlerdir. Birçok nedenlerden dolayı bir türlü bitmek bilmeyen iç savaşların devam ettiği Afganistan'da ziyaret amacıyla Ağustos 1997'de bulunmuştum. 17 yıl aradan sonra ana vatanımda bulunduğum süre içerisinde edindiğim izlenim izlenimler, özellikle genç arkadaşlarımda durumları bende şu satırları uyandırdı,

Kitap yerine yüz yiğitte
Galam yerine mün yiğitte
İlim yerine tüm yiğitte
Soğuk acalı gördü men

Savaş nedeniyle birçok ülkelere göç etmek zorunda kalan mültecilerin bu konudaki durumları günümüzde de pek iyi sayılmaz. Göçmen kabul eden ülkelerin başında gelen Pakistan'da yaklaşık 1.200.000 civarında Türk asıllı mülteci bulunmaktadır. Tüm zorluklara rağmen kendi imkânlarıyla açmış oldukları bir tek okulları bulunmaktadır. Bir kampta faaliyete başlayan bu okulda sadece ilkokul 3. sınıfa kadar okutulmaktadır. Bunun haricinde ekonomik durumu müsait olan çok az sayıda Türk asıllı gençlerimiz diğer okullarda eğitimlerini devam ettirebilmektedirler.

Pakistan'da yaşamakta olan, bahsi geçen bu Afganistanlı Türk soydaşlarımızın en büyük arzuları, Afganistan'da kalıcı barışın sağlanmasıyla ana vatanlarına dönmeye olan isteklerinden sonra başta, yetişmekte olan gençlerini, halı tezgâhında halı dokurken değil de, okul sıralarında kendi dillerinde eğitim alırken, lâboratuvarlarda araştırmalar yaparken görmek istediklerini özellikle vurgulamaktadırlar. Ve bu konuda ilgili tüm kurum ve kuruluşlardan, ülkelerden kendilerine yardım etmelerini beklemektedirler.

Bu durum Afganistanlı soydaşlarımızın buldukları diğer ülkelerde de aynı olup sadece Türkiye Cumhuriyeti Devletimizde yaşamakta olan ve aynı za-

manda T.C. vatandaşı olan Afganistan'dan gelmiş soydaşlarımızda farklıdır. Bu soydaşlarımızda yeni yetişmekte olan neslin yaklaşık % 95'i ilköğretimini bitirmekte. Bu oran lisede yaklaşık % 50'lere gerilemektedir. Yüksek öğrenim kurumlarında öğrenim gören ve bitirenlerin sayısına gelindiğinde ise bu oran ekonomik sorunlar başta olmak üzere birçok nedenlerden dolayı % 3-4'lere kadar inmektedir. Aynı zamanda bu soydaşlarımızdan, kendi imkânlarıyla diğer ülkelerde yüksek öğrenimini bitirip ülkemize gelenler T.C. vatandaşı olmalarına rağmen diploma denkliği sorunuyla karşılaşmaktadırlar.

İlgili makamların, kuruluşların, özellikle Pakistan'da yaşamakta olan bütün Afganistanlı Türk soydaşlarımızın eğitim ve öğretimleri konusunda duyarlı olmaları gerekmektedir.